

BODPIS ZAUFANY

JANINA
HARASIM

11.03.2021 11:35:38 [GMT+1]
Dokument podpisany elektronicznie
podpisem zaufanym

Prof. dr hab. Janina Harasim
Katedra Bankowości i Rynków Finansowych
Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach

Recenzja rozprawy doktorskiej
mgr Dominika Sadłakowskiego
**pt. "Innowacje w sektorze usług płatniczych w Unii Europejskiej w warunkach
modelu otwartej bankowości"**
napisanej pod kierunkiem naukowym dr hab. Michała Polasika, prof. UMK
oraz promotor pomocniczej dr Agnieszki Huterskiej

Podstawą opracowania recenzji jest pismo Przewodniczącej Rady Dyscypliny Naukowej Ekonomia i Finanse prof. dr hab. Magdaleny Osińskiej z dnia 20 stycznia 2021 r. w sprawie powierzenia mi obowiązków recenzenta.

1. Ocena trafności wyboru problemu badawczego

Rynek płatności jest w ostatnich latach obszarem, na którym można zaobserwować głębokie przeobrażenia polegające przede wszystkim na zmianach w jego strukturze podmiotowej polegających na wzroście znaczenia nowych, pozabankowych dostawców usług płatniczych oraz pojawianiu się innowacji płatniczych, będących m.in. odpowiedzią na zmieniające się potrzeby konsumentów związane z wirtualizacją życia, ekspansją e-commerce i m-commerce oraz rozwojem nowoczesnych technologii. Czynnikiem, który może być katalizatorem tych zmian, bądź je hamować, są regulacje prawne dotyczące świadczenia usług płatniczych. O ile w m.in. krajach Azji Południowo-Wschodniej regulacje pełnią w ostatnich latach funkcję proaktywną stymulując innowacje, o tyle regulatorzy w Europie przez długi czas reprezentowali bardziej zachowawczą postawę, która faworyzowała tradycyjnych dostawców tych usług. Sytuacja zmieniła się jednak diametralnie wraz z przyjęciem dyrektywy PSD2 stwarzającej warunki do wzrostu konkurencji na rynku usług płatniczych poprzez otwarcie go dla tzw. TPP (Third Party Providers).

W tym kontekście wybór problematyki związanej z wpływem dyrektywy PSD2 na sektor usług płatniczych w Unii Europejskiej oceniam pozytywnie. Jest to zagadnienie niezwykle ważne i aktualne, zarówno z teoretycznego, jak i empirycznego punktu widzenia. Z tego pierwszego, ponieważ wprowadzane regulacje, zakładające możliwość świadczenia

usług płatniczych przez różne grupy dostawców usług płatniczych (PSPs) w oparciu o standardy otwartej komunikacji (OpenAPI) zmieniają diametralnie warunki konkurencji na rynku płatności, a co za tym idzie, wpływają na zmianę paradygmatu jego funkcjonowania. Podstawą teoretyczną wyjaśniającą panujący na nim układ sił i zachodzące na nim procesy w coraz mniejszym stopniu stają się klasyczne teorie pośrednictwa finansowego, a w coraz większym - teorie eksponujące rolę efektów/powiązania sieciowych, takie jak np. teoria rynków dwustronnych mająca zastosowanie na rynku płatności. Z empirycznego zaś, ponieważ naruszenie dotychczasowego układu sił na rynku nieuchronnie pociąga za sobą zmiany po stronie popytowej i podażowej rynku. Szeroko rozumiana grupa dostawców usług płatniczych zostaje postawiona przed koniecznością redefinicji stosowanych strategii i modeli biznesowych, zaś podmioty reprezentujące popyt, w tym zwłaszcza konsumenci, muszą wykazać odpowiednio dużą gotowość adopcji innowacyjnych rozwiązań płatniczych, by możliwe było osiągnięcie tzw. masy krytycznej pozwalającej na upowszechnienie się innowacji.

Prowadzenie badań pozwalających rozpoznać potencjalne i faktyczne konsekwencje wprowadzanych zmian regulacyjnych w każdym w tych aspektów jest niezwykle cenne. Recenzowana rozprawa wnosi istotny wkład zwłaszcza w zakresie identyfikacji potencjalnych następstw zmian regulacyjnych dla banków oraz pozabankowych dostawców usług płatniczych, jak również rozpoznania poziomu gotowości konsumentów do skorzystania z innowacyjnych rozwiązań przewidzianych w dyrektywie PSD2. Prezentowane w niej wyniki badań są zatem istotne przede wszystkim z empirycznego punktu widzenia, ich wartość podnosi dodatkowo fakt, że tego typu badania są jeszcze nieliczne oraz ich szeroki zasięg podmiotowy i geograficzny.

2. Ocena poprawności sformułowania problemu naukowego oraz celów i hipotez badawczych

Rozprawa podejmuje problem wpływu dyrektywy PSD2 na sektor usług płatniczych w Unii Europejskiej. Tytuł rozprawy, moim zdaniem, nie jest jednak w pełni adekwatny do jej zawartości. Sugeruje on bowiem, że uwaga Doktoranta będzie koncentrowała się na aspekcie przedmiotowym rynku, tj. pojawiających się na nim innowacjach, gdy tymczasem wnikliwa analiza treści prowadzi do wniosku, że zdecydowanie dominuje w nim aspekt podmiotowy, tj. konsekwencje wdrażania rozwiązań przewidzianych w dyrektywie PSD2 dla uczestników europejskiego rynku płatności, w tym w szczególności dla dostawców usług płatniczych. Z taką optyką korespondują cztery spośród siedmiu celów szczegółowych (3-6) oraz co

najmniej dwie spośród czterech hipotez badawczych (H2 i H3). Do kwestii innowacji będących efektem wdrażania dyrektywy PSD2 odnoszą się zaś tylko dwa cele szczegółowe (w pełni 7 i częściowo 1) i tylko jedna z hipotez - H1. Tytuł rozprawy powinien zatem albo zostać uzupełniony o słowo "konkurencja" na samym początku (a słowo "sektor" powinno zostać zastąpione słowem "rynek") albo też mógłby brzmieć: *Wpływ dyrektywy PSD2 na strukturę podmiotową rynku i rozwój innowacji na europejskim rynku płatności*.

Biorąc pod uwagę powyższe stwierdzam, że cel główny został wprawdzie sformułowany poprawnie, jednak w sposób niekompletny, ponieważ powinien uwzględniać także (a nawet w pierwszej kolejności) wpływ dyrektywy PSD2 na strukturę podmiotową rynku płatności. Gdyby przyjąć takie jego brzmienie, wówczas można byłoby stwierdzić, że korespondują z nim cele szczegółowe sformułowane w rozprawie. W obecnym jego brzmieniu natomiast warunek ten spełnia jedynie część celów z nich (podobnie jest z hipotezami), co opisałam powyżej. Większość celów szczegółowych jest sformułowana poprawnie, mam jedynie pewne zastrzeżenia do sposobu sformułowania drugiego celu szczegółowego, którym jest "charakterystyka rynku usług płatniczych w Unii Europejskiej". Samo scharakteryzowanie jakiegoś zjawiska nie powinno być celem naukowym, cel powinien wskazywać czemu ta charakterystyka służy, czyli jaki jest jej wkład w rozwiązanie problemu badawczego.

Doktorant nie sformułował hipotezy głównej, zamiast tego zaproponował cztery hipotezy badawcze (częstkowe?). Sposób ich sformułowania oceniam zasadniczo pozytywnie, choć sformułowanie, którego użył on w hipotezie H2 "negatywne skutki dla funkcjonowania banków" uważam za mało precyzyjne, a co za tym idzie utrudniające jednoznaczne jej zweryfikowanie.

Podsumowując, dostrzegam pewne nieścisłości w sformułowaniu tytułu rozprawy oraz jej celu głównego. W obecnym brzmieniu, mimo ich wewnętrznej zgodności, nie są one w pełni adekwatne do zawartości rozprawy, a ponadto sugerują węższy zakres analiz od tego, który został przewidziany w celach szczegółowych oraz w hipotezach badawczych i faktycznie zrealizowany. Mimo tego, warsztat badawczy mgr D. Sadłakowskiego oceniam pozytywnie, nie popełnił on bowiem istotnych błędów metodycznych, a jedynie zabrakło mu dostatecznej precyzji, co może jeszcze cechować osobę na tym etapie rozwoju naukowego.

3. Ocena poprawności struktury rozprawy oraz metod i narzędzi badawczych

Recenzowana rozprawa doktorska liczy 230 stron, a łącznie z bibliografią, stosownymi spisami oraz załącznikami (kwestionariusze ankietowe, tabele statystyczne dla

Polski i Wielkiej Brytanii oraz abstract) 303 strony. Treść rozprawy została podzielona na sześć rozdziałów - dwa spośród nich mają charakter teoretyczny, zaś cztery empiryczny. Biorąc pod uwagę te proporcje oraz treść rozważań i charakter przeprowadzonych badań uważam, że rozprawa ma przede wszystkim charakter empiryczny.

Struktury rozprawy nie mogę ocenić jednoznacznie pozytywnie, ponieważ uważam, że kolejność rozdziałów, a także struktura części z nich powinna zostać nieco zmodyfikowana. Rozprawę powinien rozpoczynać rozdział teoretyczny pokazujący genezę i uwarunkowania koncepcji otwartej bankowości, a także wcześniejsze wdrożenia otwartej architektury usługowej w sektorze bankowym, zwłaszcza w krajach skandynawskich, oraz wyniki dotychczasowych badań empirycznych poświęconych tej problematyce. Częścią tego rozdziału mógłby być obecny rozdział drugi pokazujący teorie ekonomiczne, które mogą zostać wykorzystane w trakcie analizy problemu otwartej bankowości. Drugim w kolejności powinien być obecny rozdział pierwszy poświęcony podstawom prawnym i modelom funkcjonowania otwartej bankowości. Nie do końca zrozumiały jest dla mnie wkład rozdziału trzeciego do rozwiązania problemu badawczego będącego przedmiotem rozprawy, ponieważ jego treść nie wykazuje bezpośredniego związku z tym problemem. Według deklaracji Doktoranta miał on obrazować zróżnicowanie rozwoju rynku usług płatniczych w poszczególnych krajach UE, jednak intencji tej nie odzwierciedla w pełni ani jego tytuł, ani zawartość.

Pozostałe rozdziały zawierają wyniki badań pierwotnych zrealizowanych w ramach grantu finansowanego przez NCN pt. *Wpływ rozwoju FinTech oraz regulacji prawnych na innowacje na rynku usług płatniczych w Unii Europejskiej: strategie sektora finansowego i potrzeby konsumentów* zrealizowanego pod kierunkiem dr hab. Michała Polasika, prof. UMK, będącego promotorem rozprawy. Rozdziały czwarty i piąty prezentują wyniki badania eksperckiego, natomiast rozdział szósty - wyniki badań konsumentów. Warto jednak zauważyć, że tytuły rozdziałów czwartego i piątego są niedostatecznie precyzyjne i nie w pełni odzwierciedlają ich zawartość. Doktorant nie ustrzegł się w nich pewnego chaosu, mieszając różne problemy (ogólny wpływ zapisów dyrektywy PSD2 na rynek i jej wpływ na strategię i pozycję konkurencyjną PSPs) i perspektywy czasowe (wpływ oceniany w momencie przeprowadzania badań oraz w perspektywie 2025 roku). Zdecydowanie lepszym rozwiązaniem, które uporządkowałoby treść i nadało tej części rozprawy bardziej spójny charakter byłoby poświęcenie rozdziału czwartego ogólnemu wpływowi (obserwowanemu w momencie przeprowadzenia badań i średnioterminowego tj. do 2025 r.) dyrektywy PSD2 na rynek płatności w Unii Europejskiej, zaś rozdziału piątego wpływowi dyrektywy PSD2 na

strategie i modele biznesowe dostawców usług płatniczych, co wymagałoby jednak innego podziału obecnej treści tych rozdziałów. Zdecydowanie lepiej oceniam pod tym względem ostatni rozdział pracy zawierający wyniki badania konsumentów. Tytuł tego rozdziału jest spójny z jego wewnętrzną strukturą i są one adekwatne do zawartości rozdziału.

Wykorzystane w rozprawie metody i narzędzia badawcze oceniam zdecydowanie pozytywnie. Zarówno badanie eksperckie, jak i to obejmujące konsumentów zostały przeprowadzone na dużych próbach badawczych dobranych, ze względu na specyfikę przedmiotu badań, metodą losowo-kwotową. Próba w badaniu eksperckim objęła 202 osoby ze wszystkich krajów UE oraz Wielkiej Brytanii, Norwegii i Szwajcarii, reprezentujących banki, schematy płatnicze, innych dostawców usług płatniczych, dostawców technologii (sektor FinTech) oraz ekspertów otoczenia rynku. Kwestionariusz był obszerny i zawierał 28 pytań jedno- lub wielokrotnego wyboru. Próba w badaniu konsumentów liczyła z kolei 5504 respondentów z 22 krajów europejskich i w każdym z objętych badaniem krajów obejmowała od 150 do 400 respondentów, za wyjątkiem Polski, gdzie liczyła ona 1001 respondentów, co pozwoliło na przeprowadzenie dodatkowych analiz dotyczących rynku krajowego. Kwestionariusz w tym badaniu był zdecydowanie bardziej obszerny niż w badaniu eksperckim i liczył 49 pytań, spośród których w rozprawie zostało wykorzystane osiem. Badanie konsumenckie zostało poprzedzone badaniem pilotażowym weryfikującym poprawność kwestionariusza. Zarówno badania eksperckie, jak i konsumenckie zostały zrealizowane przy użyciu metody CAWI, co - biorąc pod uwagę fakt, że badanie dotyczyło rozwiązań płatniczych stosowanych głównie w transakcjach zdalnych (e-commerce i m-commerce), a dodatkowo było realizowane w czasie pandemii - należy ocenić pozytywnie.

Rozważania zawarte w rozprawie oparto na zróżnicowanej literaturze przedmiotu. Sporą część wykorzystanych materiałów źródłowych stanowią pozycje anglojęzyczne - ich rodzaj, sposób doboru oraz wykorzystanie dowodzą dobrej orientacji doktoranta w problematyce będącej przedmiotem rozprawy. Warto podkreślić, że doktorant wykorzystał nie tylko monografie i artykuły naukowe, ale także prace badawcze, raporty, opracowania i statystyki m.in. Europejskiego Banku Centralnego, Banku Rozrachunków Międzynarodowych w Bazylei, EBA, OECD, Komisji Europejskiej, NBP i KNF.

Biorąc pod uwagę sformułowane zastrzeżenia dotyczące poprawności struktury rozprawy moja ocena tego jej aspektu jest umiarkowanie pozytywna, podobnie oceniam dobór i sposób wykorzystania materiałów źródłowych. Z kolei zastosowane metody i narzędzia badawcze oceniam zdecydowanie pozytywnie.

4. Ocena zawartości merytorycznej rozprawy, w tym stopnia realizacji celów badawczych oraz weryfikacji postawionych hipotez

W strukturze recenzowanej rozprawy można wyodrębnić część teoretyczną, którą stanowią dwa pierwsze rozdziały oraz empiryczną, do której można zaliczyć pozostałe rozdziały. Pewną słabością, która rzutuje na spójność i logikę rozprawy jest wspomniany już brak zarysowania genezy i przesłanek rozwoju koncepcji otwartej bankowości, które pozwoliłoby na osadzenie problemu badawczego w szerszym kontekście zmian zachodzących w sektorze finansowym i poza nim. Doktorant nie przytoczył wyników badań czy też innych publikacji wskazujących na wagę poruszanego problemu, obrazujących dotychczasowy stan wiedzy na ten temat, a pomimo krótkiego czasu, jaki minął od wdrożenia dyrektywy PSD2 literatura poświęcona jej potencjalnym konsekwencjom jest dość liczna. Powinien to uczynić na początku pracy, przedstawiając także podobne rozwiązania istniejące w innych krajach. Szczególnie brakuje odniesienia się do brytyjskiej wersji dyrektywy PSD2 tj., zwanej Open Bankingiem, która weszła w życie na początku 2018 r., zwłaszcza jeśli weźmie się pod uwagę, że w rozprawie znalazły się tabele statystyczne dla Polski i właśnie Wielkiej Brytanii, a w jej treści wielokrotnie przywoływane są wyniki badań dla Wielkiej Brytanii.

Zamiast wprowadzenia teoretycznego Doktorant rozpoczyna rozprawę od razu od prezentacji wybranych kwestii uregulowanych w dyrektywie PSD2, koncentrując się na rozwiązaniach zwiększających bezpieczeństwo płatności (mechanizmy silnego uwierzytelniania klienta, RTS) oraz nowych usług płatniczych wprowadzonych przez dyrektywę. Zalicza do nich usługę dostępu do informacji o rachunku (AIS), usługę inicjowania płatności (PIS), ale także usługę potwierdzania środków (COF), niebędącą usługą płatniczą *sensu stricto*, a raczej usługą wspierającą AIS oraz PIS. Wybór ten oceniam pozytywnie, jako że kwestie te, w tym zwłaszcza nowe rodzaje usług mają kluczowe znaczenie dla sytuacji konkurencyjnej na rynku płatności. Doktorant nadmiernie koncentruje się jednak na szczegółach prawno-technicznych wprowadzanych rozwiązań oraz ich konsekwencjach biznesowych, w niewielkim zaś stopniu na ich wpływie na istniejący układ sił na rynku, w tym konsekwencjach dla tradycyjnych dostawców usług płatniczych (banki, organizacje kartowe, agenci rozliczeniowi, itd.), co uznaję za pewną słabość rozdziału. Z kolei za najbardziej wartościową jego część uznaję próbę sformułowania definicji otwartej bankowości (choć zastąpiłabym w niej słowo "bankowych" słowem "finansowych", a słowo "kanałów" słowem "standardów") oraz pojęcia OpenAPI. W przypadku tego ostatniego pojęcia zaproponowana definicja różni się od sposobu jego rozumienia w informatyce, ale to akurat jest jej zaletą, ponieważ pozwala lepiej zrozumieć konsekwencje wprowadzenia tego

rozwiązania na rynku płatności. Cenną jego częścią jest także przełożenie regulacji zawartych w dyrektywie na potencjalne możliwości biznesowe, pozwalające na tworzenie nowych modeli biznesowych (pkt. 5.1.2., 5.1.4 i 5.1.6).

W rozdziale drugim Doktorant przedstawia problem otwartej bankowości w świetle wybranych teorii ekonomicznych, a mianowicie teorii działania zbiorowego, teorii innowacji Rogersa oraz teorii efektów sieciowych. Wybór tych właśnie teorii dla zobrazowania wybranych problemów związanych z modelem otwartej bankowości oceniam pozytywnie, nawet jeśli w przypadku pierwszej z nich (i w mniejszym stopniu również ostatniej) mam pewne wątpliwości co do ich użyteczności w kontekście rozwiązania problemu badawczego. W przypadku każdej z tych teorii Doktorant umiejętnie przełożył jej założenia na analizowany problem badawczy, wykazując się ich dogłębną znajomością (przykładowo w przypadku teorii działania zbiorowego wybrał klasyczną jej postać zaproponowaną przez M. Olsona, która jest bardziej adekwatna do analizowania krótkoterminowych działań/wyborów rynkowych niż np. współczesne jej wersje np. autorstwa E. Ostrom i in.). Nie zawsze jednak przytaczane w tym rozdziale wyniki badań empirycznych są ściśle powiązane z analizowaną teorią, taką rozbieżność zaobserwowałam zwłaszcza w przypadku teorii innowacji Rogersa (pkt. 2.2.2).

Rozdział trzeci, mający charakter empiryczny zawiera charakterystykę rynku usług płatniczych w UE, z uwzględnieniem liczby podmiotów świadczących takie usługi (tradycyjnych i nowych), liczby rachunków bankowych, liczby płatności bezgotówkowych oraz struktury rodzajowej i stopnia wykorzystania poszczególnych tradycyjnych instrumentów płatniczych. Analiza została oparta na źródłach wtórnych, w tym zwłaszcza na danych Europejskiego Banku Centralnego (ECB Statistical Data Warehouse). Doktorant deklaruje, że chciał w ten sposób pokazać poziom zróżnicowania europejskiego rynku usług płatniczych, nie wyjaśnił jednak dlaczego to robi, tj. nie określił przydatności tego rozdziału do rozwiązania problemu badawczego podjętego w rozprawie. By spełnić ten wymóg rozdział powinien zostać uzupełniony podziałem krajów UE na grupy ze względu na stopień rozwoju obrotu bezgotówkowego, co Autor czyni dość skrótowo i w nie do końca przejrzysty sposób dopiero na początku rozdziału czwartego (s. 114). Brakuje w nim także uzasadnienia dla wyłonienia takich, a nie innych podmiotów reprezentujących rynek płatności, które były przedmiotem badań empirycznych, zwłaszcza w części dotyczącej potencjalnych korzyści i strat wynikających z wdrożenia rozwiązań przewidzianych dyrektywą PSD2. Rozdział ten powinien zatem, w moim przekonaniu, zawierać elementy pozwalające na operacjonalizację

wykorzystanego narzędzia badawczego. W obecnej postaci nie wykazuje bowiem bezpośredniego związku z analizowanym problemem badawczym.

Rozdziały czwarty, piąty i szósty zawierają wyniki badań pierwotnych prowadzonych na dwóch próbach badawczych - ekspertów, reprezentujących w większości stronę podażową rynku oraz konsumentów reprezentujących jego stronę popytową. Badania oceniam jednoznacznie pozytywnie, rzadko zdarzają się tak kompleksowe w sensie problematyki i tak szeroko zakrojone w sensie geograficznym badania, które byłyby realizowane w ramach projektów badawczych o charakterze naukowym. Doktorant wyczerpująco scharakteryzował sposób doboru prób badawczych, wyjaśnił też jak zapewniono ich dopasowanie do badanych populacji, a także opisał wykorzystane narzędzie badawcze i przekonująco uzasadnił wybór takiej, a nie innej metody przeprowadzenia badań (CAWI). Mam jednak pewne uwagi dotyczące sposobu prezentacji ich wyników.

Jeśli chodzi o badania eksperckie, to jak wspomniałam wcześniej, w rozdziałach czwartym i piątym, gdzie Doktorant relacjonuje ich wyniki wkraść się chaos. W obydwu rozdziałach przeplata on kwestie ogólnego wpływu dyrektywy PSD2 (i innych czynników) na europejski rynek płatności (np. determinanty wprowadzania innowacji, technologie o największym wpływie na rynek płatności, wprowadzanie innowacji a wykluczenie finansowe, itd.) z problemami związanymi z obecną i przyszłą pozycją rynkową jego uczestników, stosowanymi przez nie strategiami i modelami biznesowymi oraz formami ich konkurencji/współpracy. Moim zdaniem znacznie korzystniejsze byłoby rozdzielenie tych kwestii w dwóch odrębnych rozdziałach, co sugerowałam w poprzedniej części recenzji.

Druga uwaga dotyczy sposobu prezentacji wyników. Pozytywnie oceniam fakt analizowania odpowiedzi na większość pytań z uwzględnieniem ich zróżnicowania ze względu na rodzaj podmiotu reprezentowanego przez eksperta oraz ze względu na stopień rozwoju bezgotówkowego kraju, z którego pochodzi. Taki układ pozwolił na pogłębioną analizę uzyskanych wyników i wyciągnięcie z nich bardziej interesujących wniosków. Pewną słabością jest jednak poprzestanie na prostej statystyce opisowej, bez zastosowania bardziej zaawansowanych narzędzi statystycznych, które zapewne pozwoliłyby wzbogacić i uszczegółwić analizę. Nie uważam tego jednak za mankament rozprawy, ponieważ liczba zgromadzonych danych jest imponująca i są to dane bardzo aktualne. Traktuję tę uwagę zatem raczej jako inspirację do przygotowania bardziej szczegółowych analiz, z użyciem bardziej złożonych metod i narzędzi statystycznych oraz ekonometrycznych, których wyniki mogłyby być opublikowane w renomowanych czasopismach naukowych. Uwaga ta dotyczy także badań konsumenckich, których wyniki Doktorant prezentuje w rozdziale szóstym. W

przeciwieństwie do rozdziałów zawierających wyniki badań eksperckich układ i zawartość merytoryczną tego rozdziału oceniam pozytywnie.

Rozprawę kończy część zawierająca podsumowanie i wnioski. Zgadzam się z Doktorantem, że badania mają nie tylko wartość naukową, ale równie istotne - jeśli nie większe - walory aplikacyjne. W tej części pogrupował on wnioski płynące z badań na cztery grupy odpowiadające sformułowanym hipotezom badawczym, co pozwoliło na ocenę ich weryfikacji. Kolejna grupa wniosków dotyczy kwestii niezwiązanych bezpośrednio z hipotezami, jednak ważnych nie tylko z punktu widzenia rozwiązania problemu badawczego, ale także perspektyw rozwoju europejskiego rynku płatności. Ostatnia grupa obejmuje wnioski o charakterze aplikacyjnym, wskazujące potencjalne szanse i zagrożenia wynikające ze zmian zachodzących na rynku, w tym zmian regulacyjnych, a także rekomendacje dla poszczególnych grup graczy rynkowych oraz dla europejskiego regulatora. Doktorant nie odniósł się w podsumowaniu do stopnia realizacji celu głównego rozprawy oraz celów szczegółowych, jednak w moim przekonaniu zostały one zrealizowane. Dotyczy to zarówno celu głównego (który, jak wspomniałam wcześniej, Doktorant sformułował zbyt wąsko), jak i celów szczegółowych. Jedynie pierwszy cel szczegółowy został, moim zdaniem, zrealizowany jedynie częściowo, z uwagi na brak szerszego odniesienia teoretycznego do genezy i przesłanek rozwoju koncepcji otwartej bankowości.

Podsumowując tę część recenzji stwierdzam, że moja ocena zawartości merytorycznej rozprawy jest pozytywna. Mimo pewnych braków i niedociągnięć uważam, że problem badawczy został rozwiązany, a rozważania są przejrzyste i prowadzone w sposób logiczny i poprawny.

5. Uwagi szczegółowe i ocena strony formalnej rozprawy

Poza ogólnymi uwagami sformułowanymi w recenzji pragnę zgłosić pewne uwagi szczegółowe:

- w wielu miejscach rozprawy Doktorant używa zamiennie terminów "adopcja" i "adaptacja" innowacji; wskazane byłoby ujednoczenie stosowanej terminologii - bardziej poprawne jest pojęcie "adopcja" oznaczające końcowy etap dyfuzji innowacji, tzn. jej przyjęcie/zaakceptowanie przez odbiorców;
- podobna uwaga dotyczy terminów używanych na określenie małych firm technologicznych, które w rozprawie są nazywane "startupami", "FinTechami", "niebankowymi podmiotami PayTech" czy wreszcie "firmami technologicznymi"; mniejsza niejednorodność dotyczy terminów, którymi Doktorant określa duże firmy

technologiczne; zwykle nazywa je BigTechami, ale czasem określa je jako GAFA (np. s. 209), mimo, że w ankiecie przyjmuje się, że do tej grupy mogą należeć także chińskie BigTechy (BAT) lub te, które pochodzą z innych krajów;

- biorąc pod uwagę używanie w rozprawie wielu skrótów wynikających z regulacji prawnych lub praktyki biznesowej, brakuje w niej słowniczka objaśniającego stosowane skróty i terminy, który ułatwiłby zrozumienie jej treści osobom nie mających ścisłych związków z branżą płatniczą czy problematyką płatności,
- na schematach 1.3 i 1.4 w polu oznaczonym jako 9) skrót AISP powinien zostać zastąpiony skrótem PISP;
- w części poświęconej teorii działania zbiorowego doktorant przyjmuje na s. 57 za wspólny cel "przyjęcie przez państwa członkowskie dyrektywy PSD2, a następnie dokonanie transpozycji jej zapisów do prawa krajowego ", natomiast na s. 59 w tabeli 2.2 jako wspólny cel przyjmuje np. budowę infrastruktury OpenAPI, zapewnienie interoperacyjności, itd. To drugie ujęcie należy uznać za prawidłowe, ponieważ państwa członkowskie nie przyjmują dyrektyw (są one uchwalane przez Parlament Europejski i Radę UE), mają jednak obowiązek ich wdrożenia (i to każde z osobna) do prawa krajowego;
- niezbyt precyzyjne odniesienie do dyrektyw znajduje się ponadto na s. 70, na której Doktorant pisze o regulacjach wynikających "z dyrektyw organów Unii Europejskich oraz międzynarodowych organów nadzorczych" (pisownia zgodna z oryginałem); warto zauważyć, że organy nadzorcze nie wydają dyrektyw, a jedynie rekomendacje i zalecenia, choć sądzę, że ta nieścisłość jest efektem tzw. "skrótów myślowych";
- w pkt. 4.4. na s. 126 i następnych Doktorant używa pojęcia "współkonkurencja" na określenie strategii zakładającej równoczesną konkurencję i współpracę; tego typu strategia nazywana jest kooperacją, pojęcie to jest stosowane na świecie od lat 80. XX w., a w Polsce od połowy lat 90.;
- wydaje się, że na oceny, których dokonywali respondenci w pytaniach dotyczących jakości usług finansowych dostarczanych przez banki i niebankowych dostawców usług płatniczych (wykresy 6.7 - 6.9) wpływać mógł fakt korzystania, bądź nie z tego typu usług, a ponadto możliwość porównania (lub jej brak) ich ofert i jakości usług (ze względu np. na korzystanie z nich tylko o u jednego spośród tych dostawców);
- na wykresach 6.22, 6.23 i 6.25 znalazło się pięć serii danych, a w legendzie znajduje się opis tylko czterech spośród nich.

Ponadto w rozprawie zauważono dość liczne "literówki", błędy pisarskie i inne drobne nieścisłości. W spisie literatury nazwy czasopism powinny być ujmowane w cudzysłów, dostrzegłam także nieliczne błędy w nazwiskach lub tytułach powoływanych pozycji.

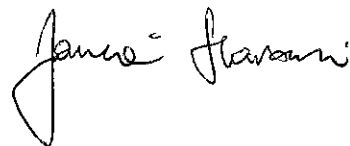
Mimo tych usterek stroną formalną rozprawy oceniam pozytywnie. Praca jest napisana w sposób przejrzysty, poprawnym językiem i została dobrze zredagowana. Warty szczególnego podkreślenia walorem rozprawy jest duża liczba schematów i wykresów ilustrujących opisywane zagadnienia i wyniki badań.

5. Wnioski końcowe

Zawarte w recenzji uwagi krytyczne, zastrzeżenia i wątpliwości nie wpływają na moją zasadniczą ocenę rozprawy, która jest jednoznacznie pozytywna. Traktuję je raczej jako wskazówki, które powinny pomóc Doktorantowi w podniesieniu poziomu jego warsztatu naukowego, zwłaszcza w zakresie umiejscowienia badanego problemu w szerszym kontekście teoretycznym, a także w obszarze operacjonalizacji problemu badawczego. Uważam jednak, że w obecnej postaci rozprawa, mimo pewnych jej słabości, stanowi oryginalne rozwiązanie ważnego i aktualnego problemu naukowego. Doktorant bez wątpienia wykazał się umiejętnością prowadzenia samodzielnej pracy naukowej, a także ogólną wiedzą teoretyczną w dyscyplinie ekonomia i finanse.

Za szczególnie wartościową część rozprawy uważam rozdziały zawierające wyniki oryginalnych i nowatorskich badań empirycznych, dowodzące nie tylko bardzo dobrego rozeznania w problemach związanych z rynkiem płatności i branżą płatniczą, ale także doskonałej orientacji w zachodzących na tym rynku wielopłaszczyznowych zmianach.

Biorąc pod uwagę wskazane w recenzji walory naukowe i aplikacyjne rozprawy stwierdzam, że spełnia ona ustawowe wymogi stawiane pracom doktorskim i wnoszę o dopuszczenie mgr Dominika Sadłakowskiego do publicznej obrony.

Katowice, 3 marca 2021 r.